

ÖRÖKZÖLD SLÁGER

Amikor kicsi voltam, mindig zavarba hozott, ha azt a szót hallottam, hogy borostyán. Sose tudtam, hogy arra a sötétzöld levelű növényre gondoljak a nagyiék kertjéből, vagy anya nyakláncára. És mintha ez nem lett volna elég, az oviban is volt egy kislány, akit úgy hívtak, hogy Borostyán... Teljes káosz egy ötéves lurkó fejében. Vajon a növényvédelem-szigorlat elég-e ahhoz, hogy a káoszból létrejöjjön a rend?

Ha a borostyánról mint növényfajról beszélünk, rögtön érdemes a magyar neve után leírni a tudományos, latin nevét is (*Hedera helix*). Ezzel máris tettünk egy lépést a rend felé. Mostantól fogva semmi drágakő, semmi lánynev, hanem szigorúan növényfaj. Ezt a módszert közel háromszáz éve *Carl Linné* svéd természettudós találta föl, aki nagy híve volt a nagybetűs rend kialakításának. Már csak azért is, mert ő jegyzi például a növényrendszertan feltalálását, sőt a fajok nemzetközi, kettős latin nevét is ő alakította ki. Akkurátusan, latinul, kettős névvel el is nevezte az általa akkor ismert összes élőlényt. A latin nevek mögött sok esetben feltűnik egy L betű is, ami a fajleírójának, *Linné* nevének rövidítése. A borostyán hivatalos és hiánytalan megnevezése tehát: *Hedera helix* L.

A rómaiak terjesztették

A növény eredetileg a mediterrán régióban volt honos, már *Plinius* is írt róla, régi kultúrnövénye a valamikori latin nyelvterületnek. Használták gyógyításra, díszítésre, és a borostyánból készült koszorú a költők, dalnokok elismerésére szolgált. A rómaiak

számára kedves növényt elterjesztették a provinciákban, így hazánk területén is. Mára teljesen hétköznapivá vált az erdeinkben, a kertjeinkben, parkjainkban is. Örökzöld lombja miatt hamar bekerült a temetőkbe, a sírokra: régóta utal az el nem halványuló emlékekre, az emlékezés növénye. A természetben magról és ivartalan úton is szaporodik, kifejezetten életképes faj. Még mindig inkább a települések közelében, világosabb, nyíltabb erdőekben találkozhatunk vele, sokféle erdőtípusnál vált kísérőfajjává. Magját a madarak terjesztik, ezért könnyedén eljut nagyobb távolságokra is. Ha egy madárka belakott borostyántermékből, és a magot kicsit arrébb elpötytyenti, először el kell telnie egy télnek, mert a mag csak lassan, a téli hideghatás után indul csírázásnak. A kis növény a talajon kúszó szárát fejleszt, háromkaréjú, márványosan mintázott, sötétzöld lombot nevel. Az erdők aljában élve kevés napfényre kell beérnie, ezért kezdetben lassan növekedet szegényke. Megragad minden lehetőséget, hogy kicsit jobban érvényesüljön a fáknál: képes például a szárán járulékos gyökereket is fejleszteni, ezzel sok olyan értékes tápanyaghoz hozzájut, ami a talaj felszíni rétegeiben halmozódik föl. Leveleit télre is

megtartja, így a fák lombtalan időszakában fényhez jut, fotoszintetizálni képes, ami nagy előnyt jelent a lombhullatókhoz képest. A szára elágazik, beborítja az erdők talaját, igazi aljnövényvé válik, az ember azt gondolná, révbé ért. Csakhogy...

A fény és a szabadság felé

Csakhogy a borostyánnak ennyi nem elég, többre vágyik, magasabbra, az élet napos oldalára tör. Épp ezért kifejlesztett egy különleges képességet: amikor a szára valami kemény, szilárd felülethez ér, például egy fatörzshöz, egy újfajta gyökérmódosulást, kapaszkodógyökérzetet mutat fel. Így az addig vízszintesen növekedő hajtásrendszer függőleges irányba kanyarodhat fel. A szár megvastagodik, a kapaszkodógyökerek a fakéreg repedéseibe plántálják magukat, így a borostyánunk elindulhat a fény, a lombkorona felé. Képes akár 10-15, sőt 20 méterre is feljutni, ami megfelel egy közepes termetű fa magasságának. És hogy mi végre volt ez az utazás a csillagok felé? Természetesen a fény és a szabadság miatt. Itt, a lombkoronában ugyanis a borostyán teljesen új életet kezd. Az addigi háromkaréjúak helyett elkezd tagolatlan,

A meggömbült törzsű, külpontos koronájú, idős utcasorfákon különösen nagy veszélyt rejt a borostyán, mert a hatalmas lombtömeg súlya dőlésveszélyessé teszi a fát, veszélyeztetve a gyalogosokat vagy a parkoló járműveket

A törzsre tekeredő borostyán kapaszkodógyökerei és a fakéreg között megülő pára, illetve az összegyűlő víz könnyen vezet odvasodáshoz, korhadáshoz

tojasdad leveleket növeszteni. A szára, ami eddig hajlékony volt és vékony, most megvastagodik, olyan zömök és vaskos lesz, hogy akármelyik törpecserje megirigyelhetné. Egy szép, napsütéses, de tél végi napon pedig megjelennek a borostyánunk ritkán látott, sárga virágai. Ezek messziről magukhoz vonzzák a kora tavasz kiéhezett méhecskéit, és minden egyéb zümmögő, beporzó teremtményt, majd néhány hónap múlva érett, kékesfekete bogvőtermések integetnek az ég madarainak, hogy az egész folyamat kezdődhessen előlről.

Probléma a földön és a fákon

De miért kell erről ennyit beszélni, ha egyszer növényvédelemről van szó? Azért, mert a borostyán szónak nemcsak a jelentése többszintű, hanem a megítélése is. Egyrészt kedvelt dísznövény, másrészt viszont macacs gyomnövény, és kétféle problémát is okoz. A talajon kúszó szárával a virágágysok, a sziklakertek, a talajtakarók, sőt a sövények, vagy akár a fűfelületek egyik nehezen irtható gyomfaja. A vegyszereknek jól ellenáll, még a totális készítmények is leperregnek róla, a szó szoros értelmében. Ha fűvesítés előtt például meg szeretnénk tisztítani egy borostyánnal fertőzött területet, mindig a szerek nagyobb dózisát, a felső értéket keverjük be, és adjunk a készítményhez tapadásfokozót is. Még így is esélyes, hogy meg kell ismételnünk a kezelést.

Ha kézzel állunk neki elpusztítani, azaz mechanikai gyomirtás a cél, mindig távolítsuk el az egész növényt. Hiába tépkedjük le a leveleit, hajtásait, ha a talajfelszín alatt ott maradnak a szárdarabok, gyökérmaradványok, vidáman regenerálódik, újra és újra kihajt. Irtáshoz érdemes ezért ültetőkanalat vagy acatolót használni, esetleg ásóval kifordítani a töveket a talajból. Ha óvatosan közelítjük meg a borostyánkérdést, és nem esünk neki kapával, feldarabolván a száradat, sokkal hatékonyabban célt érhetünk. Ugyanígy nincs értelme a rotációs kapának vagy az ásóval történő beforgatásnak.

Gyakori kérdés, hogy az élő fákra, fatörzsekre felkapaszkodott borostyán okoz-e problémát. A válasz egyértelműen és határozottan igen! Bár elsősre az ember esetleg elbizonytalanodhat, mert tényleg szép tud lenni a befuttatott fatörzs, és hihetetlenül érdekes egy lombtalan fa téli, borostyános képe, főleg, ha tarka levelű fajtáról van szó, mégsem szabad kockáztatni, mert a borostyán egy nagyon durva gyomnövény. Lásuk, hogyan is okoz károkat.

A gyomok a „térélősködő” jelzőt is magukénak tudhatják, így van ez a borostyán esetében is. Elvonják a kultúrnövényeink elől a

SOKOLDALÚ DÍSZNÖVÉNY

A borostyán egyrészt remek dísznövény. Ültetik talajtakarónak, árnyéki gyepptöltőként. Képes futónövényként eltakarni falakat, hatékonyan megnöveli a pergolák árnyékoló hatását, megköti a rézsúk talaját. Gyűjtik a virágkötők vágott zöldnek, a leveleivel koszorúalapokat tűznek le, sőt a termésüket csokrokba is kötik. A Magyar Borostyán Társaság több száz fajtáját tartja nyilván: legalább annyi változata van, mint ahány a hasonló nevű drágakőnek.

A fakoronák magasában, fénytel jól ellátott, világos környezetben jelenik meg a borostyán időskori alakja. A levelek tagolatlanok, a szár vaskos, a hajtások bőségesen berakódnak virágokkal, termésekkel

Amíg fiatal a nyárfa, és viszonylag kicsi a borostyán lombtömege, nincs komoly baj. Néhány évtized múlva azonban a nyár törzse törékennyé válik, és akkor már a borostyán lombjának súlya óriási kockázatot jelent: a fa törésveszélyessé válik

Az ilyen ferde törzsű fákon nagyon veszélyes meghagyni a borostyánt. Célszerű még fiatal korában eltávolítani; az is elegendő, ha a gyökérnyak környékén egyszerűen átmetsszük a szárát

fényt, a tápanyagot, a vizet, azaz az életret. A fakoronába felkapaszkodó, gyomosító kúszócserje leveleivel leárnyékolja a fa rügyeit, hajtásait, lombját. Ezáltal a fák kevesebb tápanyagot képesek előállítani, növekedésük gyengébb, díszítőértékük alacsonyabb lesz, életképességük gyengül, és idővel el is pusztulhatnak.

A legnagyobb kárt általában az idősebb, tehát már régóta megtámadott fák szenvedik el. A borostyán kapaszkodó szára és a fakéreg találkozásánál, a sűrű lomb mikroklimájának köszönhetően nagyon párás, hűvös, nyirkos zugok alakulhatnak ki. Ezek kedveznek a korhadást okozó gombáknak, baktériumoknak, emiatt gyakran jelennek meg odvasodások, elhalások az idősebb fák borostyánnal borított törzsén.

Ez azért is veszélyes, mert az ilyen bekorhadások kevésbé szembeötlőek, nehezen észrevehetőek. Még a gyakorlott faápoló szeme is nehezen szűrja ki az ilyen jellegű elváltozásokat, pedig óriási kockázatokat rejtenek magukban, hiszen a fa dőlésveszélyessé, törésveszélyessé válhat. Különösen nagy gond lehet ez házikertekben és a járőfelületek kö-

zelében, vagy parkok pihenőhelyeinél, illetve járművek környezetében.

A problémát a szó szoros értelmében tovább súlyosbítja a borostyán hajtásrendszerének tömege. A nagyobb, idősebb faóriásokra felfutó, idős példányok súlya akár több tonna is lehet. Ez vizes időben, havazáskor vagy ónos eső esetén akár a duplájára is nőhet. Különösen megnövekedik a kockázat, ha olyan fára fut fel a borostyán, amelynek amúgy is törékenyebb a hajtásrendszere. Klasszikus iskolapéldája ennek a nyár nemzetség minden képviselője (*Populus sp.*).

Az ártereken, ritkás ligeterdőkben ugyanolyan jól érzi magát a borostyán, mint a nyár, ezért nem ritka, hogy természetközeli parkokban, vízparti zöldfelületeken együtt jelenik meg a két faj.

Tehát a fákról mihamarabb távolítsuk el a borostyánt, ezzel elejét lehet venni sokféle balesetnek, és megelőz-

zhetők az anyagi károk is. Ha nem állnak rendelkezésre alpinttechnikai módszerek, akkor elég a borostyánok tövét megkeresve, a talajfelszín felett átvágni a szárat, így a növény viszonylag hamar elpusztul, a fák pedig lélegzethez, fényhez, élettérhez jutnak. Az elszáradó szármaradványok, a bo-

rostyán lombja sajnos még éveken át a fán marad, eltávolítása elég nehézkes, de idővel azért a természet besegít.

Gondolkodjunk előre

Érdemesebb tehát előre okosnak lenni, és elkerülni, hogy a talajtakaróként telepített borostyán felszaladjon a fák törzsére. Ezt metszéssel, rendszeres visszazorítással lehet elérni. Ha mégis a fatörzsek befuttatása mellett döntünk, akkor használjunk inkább gyengébb növekedésű, tarka levelű fajtákat, és ne feledkezzünk el a rendszeres visszavágásról, metszésről sem. A borostyánt ne engedjük a korona felső részeibe, szabjunk neki korlátot valahol az alsó elágazások magasságában. A fák törzsét pedig rendszeresen vizsgáljuk, hogy ne alakuljon ki olyan alattomosan megbúvó odvasodás, ami miatt később ágszakadások, törések, komolyabb viharkárok jönnének létre. Ferde törzsű fákra, külpontos koronájú és idős növényekre pedig egyáltalán ne futtassunk borostyánt. Ha ilyen növények törzsén veszünk észre felkapaszkodó kúszónövényeket, ösztönösen nyúljunk a metszőollóért, de még jobb, ha ásóval fordítjuk ki a tövüket, a gyökerénél megragadván a borostyánproblémát.

Kaszab László

Természetesen a borostyán-díszfa meccs nagyon hosszú mérkőzés, akár évtizedekig is élélhet a fa a gyilkos ölelésben. Ha kertészként beavatkozunk a folyamatba, és visszavágjuk, megmetsszük a kúszónövényt, ez a meccs még hosszabbra nyúlhat, és akár döntetlen is lehet a végeredmény.